REFLECȚII PRIVIND CONSOLIDAREA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUȚIEI PROTECȚIEI GENOMULUI UMAN

Olga DORUL
CZU: 341.231.14:[575.113 + 612] dorulolga@yahoo.com

Noile descoperiri ale savanților în domeniul biologiei și medicinei impun necesitatea adaptării cadrului legal național existent, dar și adoptării, revizuirii reglementărilor internaționale în sensul protecției genomului uman nemodificat. Astăzi juriștii sunt nevoiți să identifice conținutul și formele protecției drepturilor omului în domenii noi, cum sunt: transplantul de organe și țesuturi, determinarea începutului și sfârșitului vieții, cercetarea biomedicală, clonarea în scop terapeutic, nașterea copilului din trei părinți biologici, sinuciderea asistată, reproducerea umană asistată, îngrijirea paliativă, statutul mamei purtătoare etc.

Activitatea de legiferare în materie este un exercițiu complex pentru actorii implicați, domeniul fiind „guvernat" de norme morale, religioase, iar în unele momente – fiind un act de voință politică, statele având o marjă largă de apreciere.

Doctrina Dreptului Internațional al Drepturilor Omului cunoaște o etapizare unanim acceptată a evoluției calitative a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei. Tradițional, etapele sunt numite generațiile drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și presupun:

- Generația I, drepturile civile și politice (drepturi negative);
- Generația II, drepturi economice, sociale și culturale (drepturi pozitive);
- Generația III, drepturi colective.

Realitățile timpurilor noastre impun necesitatea de a contura noi categorii de drepturi și libertăți fundamentale, de a le identifica și separa în funcție de obiectul/interesele protejate condiționate de noile provocări la adresa civilizației umane. Astfel, în doctrina occidentală tot mai multe voci afirmă că cea de-a IV-a generație a drepturilor și libertăților fundamentale cuprinde toată gama de drepturi și libertăți în materie de egalitate, nediscriminare. Și ultima generație, cea de-a V-a cuprinde drepturile fundamentale ale persoanei în legătură cu noile realizări în domeniul biomedicinei.

Dreptul internațional al drepturilor omului are la bază o serie de reglementări cu caracter universal, dar și regional: Declarația universală a drepturilor omului, 1948; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, 1966; Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, 1966; Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, 1950; Cartea socială europeană, 1961 versiunea revizuită din 1996; Carta Drepturilor Fundamentale a UE, 2000. Totodată, în tratatele menționate nu vom găsi reglementări având ca obiect dreptul la un genom uman nemodificat. Abia în anul 1997 a fost adoptată Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei: (Convenția privind drepturile omului și biomedicina/Convenția de la Oviedo) amendată de o serie de protocoale adiționale care reglementează aspecte privind: consimțământul pentru realizarea intervențiilor în domeniul sănătății, protecția persoanelor cu tulburări de sănătate mintală, testele genetice predictive, intervențiile asupra genomului uman, clonarea ființei umane, prelevarea de țesuturi și organe etc.

Suplimentar, sub egida Consiliului Europei au fost adoptate o serie de recomandări menite să devină linii diriguitoare pentru statele membre în domeniul reglementării aspectelor ce țin de impactul cercetărilor în domeniul medicinei asupra drepturilor omului:

- Recomandarea nr. (2006) 16 a Comitetului de Miniștri privind programele de îmbunătățire a calității în domeniul donării de organe;
- Recomandarea nr. (2006) 15 a Comitetului de Miniștri privind cadrul, funcțiile și responsabilitățile Organizației Naționale de Transplant;
- Recomandarea nr.5 (2005) 11 a Comitetului de Miniștri privind rolul și pregătirea profesioniștilor responsabili de donarea de organe („coordonatorii” de transplant)
- Recomandarea nr. (2004) 19 a Comitetului de Miniștri privind criteriile pentru autorizarea centrelor de transplant de organe;
- Recomandarea nr. (2004) 8 a Comitetului de Miniștri privind băncile de sânge din cordonul ombilical pentru transplant autolog și memorandumul explicativ;
- Recomandarea nr.5 (2004) 7 a Comitetului de Miniștri privind traficul de organe;

- Recomandarea nr. 1611 (2003) privind traficul de organe în Europa;
- Recomandarea nr. (2003) 12 a Comitetului de Miniștri privind registrele donatorilor de organe;
- Recomandarea nr. (2003) 10 a Comitetului de Miniștri privind xenotransplantul și memorandumul explicativ;
- Recomandarea nr. (2001) 5 a Comitetului de Miniștri privind gestionarea listelor de așteptare pentru transplantul de organe;
- Recomandarea nr. (98) 2 a Comitetului de Miniștri privind furnizarea de celule progenitoare hematopoietice;
- Recomandarea nr. (97) 16 a Comitetului de Miniștri privind transplantul de ficat de la donatorii rude în viață;
- Recomandarea nr. (94) 1 a Comitetului de Miniștri privind băncile de țesuturi umane ș.a.

Un rol considerabil în vederea dezvoltării conținutului dreptului la păstrarea genomului uman revine astăzi forului jurisdicțional de la Strasbourg. Deși în textul Convenției Europene a Drepturilor Omului nu întâlnim termenii: bioetică, biomedicină, genom, transplant etc. în activitatea sa recentă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu doar s-a expus în materia marjei de apreciere a statelor cu referire la aspectele menționate *supra*, ci și le-a interpretat în lumina prevederilor Convenției semnate în anul 1950. Putem observa că de cele mai dese ori aspectele legate de biomedicină sunt analizate de Curte pe terenul art. 2 CEDO (dreptul la viață: începutul și sfârșitul vieții), art. 3 CEDO (interzicerea torturii: experimentele medicale, tratament forțat), articolului 8 CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie: protecția integrității mintale a persoanei).

Este important să menționăm în acest context faptul că atât în instrumentele normative, cât și în motivarea hotărârilor Curții de la Strasbourg de fiecare data în calitate de reper esențial găsim principiul demnității umane. Or, potrivit articolului 1 al Convenției de la Oviedo, *părțile Convenției vor proteja demnitatea și identitatea tuturor ființelor umane și vor garanta tuturor fără discriminare, respectarea integrității lor și a altor drepturi și libertăți fundamentale referitoare la aplicarea biologiei și medicinei.* Având sursa anume în conceptul de demnitate a

ființei umane, în materia biomedicinei au fost formulate o serie de principii specifice: principiul autonomiei (ține de exprimarea, retragerea consimțământului persoanei de a fi supus intervențiilor medicale), principiul binefacerii, justiției, nediscriminării, principiul nonmaleficienței.

Rezumând cele expuse *supra*, putem constata apariția unei noi instituții juridice – protecția genomului uman în doctrina Dreptului internațional al drepturilor omului. Consolidarea științifică a instituției juridice indicate are la bază inclusiv necesitatea unor răspunsuri prompte oferite de doctrinari (juriști și medici) la provocările delicate ce apar în această sferă a relațiilor interumane.